

לך לעזאזל: מה תכלית העסקים עם השטן?

לפני מאה שנה נפגשו נער ונערה למטרות שידוך בניו יורק. לפתע ראה הבחור שהשמש שוקעת, הוא ביקש סליחה ונעמד בצד להתפלל מנחה. התפילה שלו הייתה חפוזתה וזה לא מצא חן בעיניה. היא החליטה לפסול את הצעת השידוך.

ברגע הראשון הבחור נפגע, אבל ברגע הבא הבין שהיא צודקת. הוא אמר: "לא רק שאני אתפלל אחרת, אלא אגרום ליהודים רבים להתפלל יותר טוב". הוא התרים אנשים וגייס סכומי ענק ובנה את בית הכנסת "שומרי שבת" בבורו פארק. זה שטיבל עם מתפללים מסביב לשעון ומה שמיוחד שם הוא חדר התה. באחת הקומות יש חדר עם כל סוגי שקיקי התה בעולם, כדי שכל מתפלל ימצא את הטעם שהוא אוהב ורגיל מהבית וכך ייכנס לתפילה רגוע וטוב לב.

עברו עשרות שנים ואותו בחור שהפך להיות מבוגר – ראה מודעת אבל ברחוב. זאת הייתה אותה אישה עימה נפגש לפני עשרות שנים. הוא ביקש ממשפחתה לעבור עם הלוויה ליד בית הכנסת. הוא פתח את הדלתות וסיפר ליד המיטה איך הפסיד את השידוך וכיצד הפך את החיסרון למנוף להתעלות. הוא פנה לנפטרת ואמר: "את רואה את בית הכנסת הזה? את מאות המתפללים שבאים לכאן כל יום, שותים משהו חם ומתפללים באהבה? כל זה שלך! הרגישות שלך לתפילה גרמה לאלפי יהודים לגלות את האהבה שלהם לקב"ה".

זה אחד הרגעים המשמעותיים בחיים: השלב בו פושטים את המסכה מעל השטן ומגלים שהאויב הוא בעצם ידיד. שהניסיון הוא אתגר כביר שנועד להרים אותנו גבוה. אנו רוצים היום ללכת הכי רחוק שאפשר ולנהל שיחה רצינית עם השטן. להבין אחת ולתמיד מיהו? מהו? ומה עושים אתו?

הבה נדון באחת התהיות הקשות בפרד"ס התורה, שמרעידה ומזעזעת את כל מה שהתרגלנו לחשוב: מה פתאום עושים עסקים עם השטן? איך הוא זוכה לקבל מקום של כבוד בפסגת ההר הרוחני? כיצד יתכן שבמקום הקדוש בעולם, ביום הקדוש בשנה וברגעי ההתעוררות העמוקים בשנה – נותנים תשומת לב מרבית לסטרא אחרא ושולחים לה מנחה?

אנו תמהים על סוגיית שילוח השעיר לעזאזל ביום הכיפורים: איך עולה השטן על שולחן מלכים?

הפרשה הראשונה שנקרא השבוע, "אחרי מות", היא כולה פרשת היום הקדוש בשנה. כל פסוק נושא ריח וצליל של יום הכיפורים ומקפיץ אותנו מעבר לימי הקיץ שזה עתה התחילו. בעקבות מותם של בני אהרן, שחטאו בכניסה אסורה להיכל הקודש, מלמד הקב"ה את סדרי הכניסה לקודש הקודשים ומוסר את סדר העבודה המקודש שרק אחרי מותרת הכניסה לקודש הקודשים.

החלק האחרון בפרשה הוא ה"ערוות", "כמעשה ארץ מצרים לא תעשו", וגם הפסוקים הללו קשורים ישירות ליום הכיפורים. שכן את חלק הפרשה הראשון קוראים בשחרית ואת החלק האחרון במנחה.

סדר עבודת היום בבית המקדש היה מורכב משני חלקים: מלאכות הכהן הגדול השוטפות לכל יום וחג, כמו הקרבת התמידים והמוספים, הקטרת הקטורת והטבת המנורה. ומלאכות הכהן הקדושות ליום זה בלבד, כמו הקרבת פר ואיל יום הכיפורים, עשיית שני השעירים, והכניסה לקודש הקודשים להזות מדם הפר והשעיר ולהכניס ולהוציא את מחתת הקטורת. את העבודות הרגילות היה עושה הכהן בבגדי זהב ואת העבודות המיוחדות ליום הכיפורים בבגדי לבן.

בפתח הדברים ראוי להאיר הארה מעניינת: הפלא הראשון בפרשה הוא מה שלא כתוב בה. עד סוף הפרק הראשון בפרשה, לא מוזכר שמדברים על היום הגדול בשנה. אדרבה, התורה מתחילה עם ההבהרה "בזאת יבוא אהרן אל הקדש" והקורא יכול להתרשם שהוא רשאי להיכנס פנימה בכל יום אילו רק מבצע את ה"בזאת", את סדרת העבודות המורכבת של הפר, האיל ושני השעירים.

1. **ויקרא טז, א:** וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבנתם לפני ה' וימתו ... דבר אל אהרן אחיר ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת ... בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה: כנתת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף ... **שם פסוק כט:** והייתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם ... כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו.

ראינו: רק אחרי **29 פסוקים ובחתימת הפרק**, מגלה התורה כי כוונתה אל היום הקדוש בשנה, "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם". וכל אחד שואל איך שומרים את התאריך לסוף?

המשך חכמה מביא חידוש בשמו של הגאון מוילנה, שמתבסס על מדרש מפורש:

משך חכמה: בזאת יבוא אהרן - במדרש רבה (כא,ז): בשעה שאמר הקב"ה למשה לך תאמר לאהרן ש'אל יבוא בכל עת אל הקדש', שהוא לשון דיחוי והרחקה, הצטער משה צער רב פן ידחה אהרן זמן רב. אמר לו הקב"ה: לא כפי שאתה סבור, אלא בכל שעה שרוצה לכנס יכנס ורק שיעשה כסדר הזה. בספר גביעי הכסף הובא בשם הגר"א דאהרן היה יכול ליכנס תמיד בסדר הזה ורק בניו לא היו רשאים רק ביוה"כ"פ. ונתגלה טעמו עפ"י הספורנו בסוף אמור, שבאותן ארבעים שנה היה הענן שורה על המשכן יומם ולילה ולכן היה דינו כמו ביוה"כ"פ, שכתוב בו כי בענן אראה על הכפורת.

הגבלת הכניסה ליום הכיפורים, היא רק לדורות שאחרי המדבר. ולכן כותבת התורה את ההגבלה רק בסוף הפרשה. אבל לאהרן עצמו היה מותר להיכנס לקודש הקודשים בכל יום - אילו רק יעשה את כל הסדר הנעלה של עבודת היום. זאת משום שענן השכינה שרה על המשכן כל ארבעים שנה, ולכן דרגת ההתקרבות הקבועה לקב"ה הייתה כמו שמאירה ביום הכיפורים.

מהו אותו סדר עבודה ייחודי בבגדי לבן, שפותח את דלתות קודש הקודשים? במרכז היום עומדת עבודת שני השעירים:

2. **ויקרא שם:** ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל: והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת: והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל, יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה ... וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם, ונתן אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי המדברה: ונשא השעיר עליו את כל עונתם אל ארץ גזרה.

בתחילת עבודת היום, מעמיד הכהן הגדול לפניו שני שעירי עיזים, מכניס ידו לתוך תיבת קלפי ומוציא ממנה שני פתקים: באחד כתוב "לה" ובאחד כתוב "לעזאזל". את מה שעולה ביד ימין, הוא מניח על ראש העז הימנית ואת מה שעולה בשמאל הוא מניח על ראש העז השמאלית. את העז לה' הוא שוחט מיד ונכנס לקודש הקודשים בבגדי לבן כדי להזות את דמה בין שני בדי הארון. ואילו את העז שעלתה לעזאזל, משלח ביד איש מוכן אל מחוץ לירושלים, לאחד ההרים במדבר יהודה.

וכמובן, כלום לא ברור: ראשית, מה ההבדל בין השעירים? על מה מכפר השעיר המת שנשחט ונשפך דמו על המזבח ועל מה מכפר השעיר החי שמושלך לעזאזל? שנית ויתירה מכך: מה מטרת השילוח מחוץ לבית המקדש? ממתי משיגים כפרה וסליחה מחוץ להקרבה על המזבח? שלישית והוא העיקר: מהו ה"עזאזל" המסתורי, שאליו משלחים את עוונותינו ופשעינו? מה לעזאזל אמור העזאזל לעשות עם כל החבילה האיומה של פשעי אומה בשנה שלמה?

(בקיצור: כשמאחלים לחבר 'לך לעזאזל' – לאן עליו ללכת? ומה המטרה? ראו קוריוז בהערה¹).

השאלה גדולה יותר, לאור הבנת הפשעים עליהם מכפר השעיר:

¹ **קוריוז:** חיים נחמן ביאליק וחברו המו"ל יהושע רביניצקי צעדו בתל אביב בשנת 1927 ושוחחו בידיש. צעיר מגדוד מגני השפה בשם אהרן נחמני צעק: "ביאליק, דבר עברית!". ביאליק התרתח והשיב: "לך לעזאזל!". נחמני תבע את המשורר הנכבד לבית המשפט בגין "עלבון". בכתב ההגנה של ביאליק נכתב: "אפשר שהמילה חריפה לפי הפירוש שלה בשוק, אבל עזאזל הוא הר במדבר יהודה, לא רחוק מירושלים, מקום די מכובד לטיול בשביל האיש". לבסוף, נחמני משך את תביעתו וחויב ב-180 פרוטות הוצאות משפט.

שבועות ב,ב: שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה, קלות כחמורות, זדונות ושגגות, הודע ולא הודע, עשה ולא תעשה, כריתות ומיתות בית דין. **יומא ז,ב:** תנא דבי רבי ישמעאל: עזאזל - שמכפר על מעשה עוזא ועזאל - רש"י: על העריות מכפר.

אין עוד קרבן כפרה גדול כמו השעיר המשתלח שמכפר על כלל הפשעים. ומעבר להיותו מכפר על כלל הפשעים, מכפר במיוחד על חטא העריות הקשה והמכביד מכולם. (זאת אחת הסיבות שקוראים במנחת יום הכיפורים את פרשת ה"ערוות", כי שעיר היום מכפר על העוונות החמורים הללו במיוחד).

רש"י על הש"ס לומד זאת מעצם המילה "עזאזל". מדובר בהכלאה של שני שמות מלאכים - עוזא ועזאל שהם מקור יצר הזנות. כך מספר מדרש ידוע בפרשת נח: בזמן דור המבול שהשחית כל בשר דרכו על הארץ והקב"ה ניחם והצטער על העולם, באו שני המלאכים הללו לפני הקב"ה ואמרו: "מה אנוש כי תזכרנו? תן לנו לחיות בארץ". ירדו וראו את בנות האדם כי טבת הנה וחטאו עימן בזנות. ומאז הם ניצבים מעבר להרים והם מקור התאוה והמשיכה האדירים ליצר הזנות.

והשאלה מתעצמת: איך הקטגור הופך להיות סנגור? ומה יש לנו אתו בכלל ביום הקדוש בשנה?

אלשיך: מבלי הכניס עצמנו בצפוני סודות, ראוי לשים לב מהו עניין שני השעירים הללו, ושישים הוא יתברך כבודו לעומת עזאזל, להטיל גורל איזה מהם לה' ואיזה לזר ההוא? למה יחשיבנו כל כך כי מה קש נידף הוא לפני אלוקי עולם? מי חייב לתת לו שעיר ולא עוד אלא שישלחוהו לו המדברה?

האבן עזרא והרמב"ם מכניסים אותנו לעולם מסתורי, שהופך את הדברים לתמוהים ואפילו מפחידים:

אבן עזרא: אני אגלה לך קצת הסוד ברמז, בהיותך בן שלושם ושלוש תדענו.

הרמז נמצא במספר שלושם ושלוש, אבל מהו? לג בעומר...? הרמב"ם מגלה הסוד:

רמב"ם: רבי אברהם נאמן רוח מכסה דבר, ואני הרכיל מגלה סודו ... כשתגיע לפסוק 'ולא יזבחו עוד את זבחיכם לשעירים' (שהוא הפסוק השלושים ושלוש מהציווי על שילוח השעירים לעזאזל. והיינו שיעד השילוח הוא לשדים שהם מקור הקליפות) ... ומפורש בפרקי דרבי אליעזר הגדול, לפיכך היו נותנים שוחד לסמאל ביום הכיפורים, שלא לבטל את קרבנם (אלא להסכים וללמד עלינו זכות בדין).

מתברר כי ביום הכיפורים, מחליטים לשגר מנחה לשטן כדי לגייס אותו לטובת המשפט. איננו מסתפקים בהעלאת טיעונים חיוביים לטובתנו, אלא מנסים לשחד את המקטרג להפוך לידיד. וכמובן, הדברים מחייבים ביאור רב: מי צריך אותו? וכיצד פותחים פה לשטן ומעירים אותו ביום הדין?

אנו רוצים להציג שני מהלכים מעצימים. תחילה נסוג אחורה מעט ונתחיל עם ביאור מיוחד במינו מהמורה נבוכים והמהר"ל. אחר כך נעמיק בדברים המפתיעים של האבן עזרא והרמב"ם.

ב. מספרים על איש שחצן שהיה פוגע בסביבה. הוא היה קורא כינוי גנאי לאנשים ומזכיר להם את חולשותיהם. הגיע ערב יום הכיפורים והוא ערך חשבון נפש אודות כל האנשים שהלכו הביתה כאובים בגללו וחש חרטה. הוא הלך להתייעץ עם הרב מה עליו לעשות?

"בחוץ עומד קרש עץ, אמר הרב, קח פטיש ומסמרים ותתקע בקרש חמישים מסמרים. אחר כך תבקש סליחה מאלו שפגעת בהם ועם כל בקשת סליחה, תשלוף מסמר אחד מהקרש. אחרי שתבקש סליחה מחמישים איש ותשלוף את כל המסמרים - תחזור אלי".

חזר האיש אל הרב לאחר שעשה מה שהתבקש והרב אמר: "תביט בקרש, המסמרים יצאו אבל החורים נשארו. ביכולתך לתקן את הקרש מכאן ואילך, אבל מה יהיה עם השריטה שנפערה בלב?".

בחטא יש שני מרכיבים: הכעס על החוטא ופגימת החטא עצמו. הכעס על החוטא הוא קלקול מערכת היחסים בינו ובין הקב"ה. כתם החטא הוא מה שנוצר ונפער בעליונים ובתחתונים. הבעיה העמוקה עם החטא היא לא רק מה שעשינו, אלא מה שהוא עשה לנו. אחרי מעשה עבירה, נוצר רושם באוויר

העולם וגם האדם לא שב להיות כשהיה. הוא נעשה קשור ותפוס בה. ריח התאוה נדבק באפו, טעם העבירה נתפס בשפתיו ובעיקר, העוון מקלקל מבחינה מוסרית ומטמיע צורת חשיבה קלוקלת.

כך מבאר רבינו הזקן בתניא (פרק ז) את משמעות המילה "איסור": עבירה אוסרת וכובלת את החוטא אליה ומשנה את מערכת ההפעלה שלו. כלשון הגמרא הידוע: "קשורה בו ככלב".

עיצומו של יום הכיפורים ביחד עם השעיר לה', מעביר את הכעס מעל החוטא ומיישב את חרון האף נגדו. אבל מה עם החטא? מה עם הפגם שנפער בעליונים ובתחתונים? במיוחד כשמדובר על חטאים חמורים של ערוות, שמותירים רושם של עונג שאינו נמחה בקלות? עומד יהודי ביום הכיפורים ורוצה להתחיל שנה חדשה, אבל הוא כורע תחת המושגים והטעמים השליליים שחדרו לחייו וכובלים וכופתים אותו אליהם - ומאין יבוא עזרו? (ראו בהערה² תוספת עשירה).

זאת המטרה של השעיר המשתלח: לא לטפל בחוטא - אלא בחטאים. כך מדייק הרבי מהפסוקים:

3. ליקוטי שיחות כז/8-127: שעיר המשתלח פועל כפרה (כלשון הגמרא דלעיל) 'על כל עברות שבתורה', וכלשון הפסוקים 'והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם... ונשא השעיר עליו את כל עוונותם' (שם 131 בפירוט: שעל ידי מעשה החטא והתאוה שבזה, נברא קטיגור ונוצר רע בעולם ומתווספת חיות בקליפה, וכן נעשה פגם בנפש)... משא"כ יום הכיפורים עניינו לכפר על האדם, כלשון הפסוק 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם'.

כיצד השעיר מטפל בחטאים? אומר הרמב"ם במורה נבוכים רעיון עצום: השעיר לוקח אותם לארץ גזירה. הסמליות של שילוח העוונות על השעיר, נועדה להטמיע בחוטא את ההכרה שהחטאים מתרחקים ממנו למקום אחר. בעצם, לפי הרמב"ם - בניגוד לאבן עזרא והרמב"ן, עיקר שילוח השעיר לא נועד ל... אלא מ... עיקר העניין הוא השילוח מאתנו לארץ גזירה. עזאזל הוא בעיקר ביטוי לשום מקום, מקום מעבר להרים ומעבר למציאות, רחוק מאתנו, שאליו מושלכים העוונות.

מורה נבוכים ג,מו: מכיוון ששעיר המשתלח בא לכפר על חטאים שכולם חמורים עד שאין חטאת ציבור המכפרת על מה שהוא מכפר, והוא כביכול נושא את החטאים כולם, אין עוסקים בו כלל בשחיטה ולא בשריפה ולא בהקרבה, אלא מרחיקים אותו תכלית הריחוק. משליכים אותו לארץ גזירה, כלומר, גזורה מן היישוב... כל המעשים האלה משלים לשם היווצרות צורה בנפש - שנקיים אנו מכל מעשינו הקודמים, השלכנום אחרי גבינו והרחקנום תכלית ההרחקה.

המהר"ל מוסיף עומק שהוא יסוד ועיקר החסידות: המסר הפנימי של השעיר הוא שאני לא החטא והחטא לא אני. החטא הוא עצם זר שחודר לתוכי ולכן כשם שהוא נכנס - ככה הוא יוצא. השילוח לעזאזל מחדיר בנו את ההכרה, שלא צריך להיבהל מכל מה שמקנן בתוכנו ואדם בריא יודע לפלוט את המזיק. הדבר דומה לאדם שעוצר ברמזור אדום ופתאום שומע קול בתוכו: "סע, סע, אף אחד לא רואה אותך". ברור שככל שהוא אדם נורמלי ושפוי, הוא מזהה את הקול הזה כיצר לא בריא שיש

² דיברנו פעם שזה עומק הצעקה "כל נדרי ואסרי יהוה בטליון", היינו שכל ההתחייבויות שאוסרות וכובלות אותנו אליהן ולא מאפשרות לנו להרים ראש מעבר לחטא - יהיו בטלות ומבוטלות. באותו שיעור ביארנו בכך סיפור מפורסם וטראגי: הגמרא (בבא מציעא פה) מספרת על ריש לקיש שהיה גזלן דרכים ושב בתשובה בעקבות קריאתו המעודדת של רבי יוחנן. ריש לקיש נשא את אחותו של רבי יוחנן, והם הפכו להיות ידידים בלב ונפש שכל התלמוד מלא בדיונים וחילוקי דעות ביניהם. פעם עלה וויכוח ממתי כלי ברזל מקבל טומאה? רבי יוחנן טען כי הוא נחשב כלי מעת שמצרפים אותו באש ואילו ריש לקיש טען כי הוא נחשב כלי משלב מאוחר יותר, כשמעבירים אותו במים אחרי האש. רבי יוחנן הגיב בציניות כי ריש לקיש מבין בכך יותר ממנו, שהרי הוא היה גזלן ובקי בהכנת כלי ברזל... ריש לקיש נפגע מההערה והגיב בתסכול כי המעבר לישיבה לא הועיל לו דבר. עכשיו הוא ראש וגם קודם היה ראש. רבי יוחנן כעס על התגובה הקשה של רבי יוחנן - והדבר פגע בשניהם. ריש לקיש עזב את הישיבה ונפטר מרוב צער, ואף דעתו של רבי יוחנן נטרפה אליו מההעדר והחיסרון של חברו. וכאן עולה השאלה מדוע ריש לקיש נפגע מהדברים? כבר אסור לומר בדיחה צינית בין ידידים?! הרי רבי יוחנן העריצו באהבת אה? הרי הגמרא מספרת כידוע שהחכמים ניסו לנחם את רבי יוחנן אחרי לכתו של ריש לקיש והושיבו תלמיד חכם אחר כדי שילמד עמו, אך רבי יוחנן קרא בכאב: איפה ריש לקיש שעל כל אמרה היה מעורר נגדי עשרים וארבע קושיות?

יש לומר בדרך אפשר כי ריש לקיש נשבר מההבנה, שהוא לא הצליח להשתחרר מהעבר. דברי רבי יוחנן לימדו כי אולי נסלח לחוטא שבו, אבל אתם החטא עצמו "אחוז בו ככלב" כביכול.

לדחות אותו. וזה המסר של השעיר המשתלח: אל תיבהל מהקולות בתוכך. תסיח דעת מהם, תשקיע בטוב ובחיוב והם ייעלמו במשך הזמן כמו שבאו.

אנקדוטה מושלמת: ג'ון נאש היה אחד מגדולי המתמטיקאים במאה העשרים וזוכה פרס נובל לכלכלה בשנת 1994. בהיותו בשנות השלושים שלו, פרצה אצלו מחלת סכיזופרניה חמורה. אשתו שמה לב שהוא מבוהל ומדבר לדמויות דמיוניות שרודפות אותו. הוא טען שיש ארגון קומוניסטי שרודף אחריו וכל חבריו לובשים עניבות אדומות. הוא שיגר מכתבים מבוהלים לשגרירויות ארצות הברית ובו חשף את המזימות של הארגון. המחלה הפכה אותו להיות אלים ומסוכן ובמשך שנים הוא יצא ונכנס בבתים חולים פסיכיאטריים. במשך הזמן התגבר על המחלה וחזר לתפקוד.

בשנת 2000 הוציאו סרט על חייו ומראים סצנה נוגעת ללב (אמתית או דמיונית): הוא יוצא מטקס פרס הנובל, הרגע הגדול בחיי איש מדע, ופתאום הוא נתקף בהתקף פסיכוטי. העיניים שלו מבוהלות ואשתו מבינה שהוא שוב רדוף מהגברים עם העניבות האדומות. הוא מתנתק ממנה ונעלם, וכך האיש שלפני רגע עמד על גג העולם, נופל שדוד בידיים של יצר הרס שלא קיים במציאות. אבל אחרי רגע הוא מסיט את הראש לצד אחר, אומר "זה שום דבר" וממשיך הלאה במרץ!

זה רגע הריפוי: השלב שהוא מצליח ליצור הפרדה בינו ובין החרדה, בינו ובין הרגש השלילי וחוסם אותו לחדור למרחב הפעיל של המחשבה, הדיבור והמעשה.

מהר"ל דרוש לשבת תשובה פג: אחר שנפשמ קדושה וטהורה מצד עצמם, החטא בישראל אינו מצד עצם הנפש... רק הוא בגלל גירוי השטן שמתגרה בישראל... ולכך אמרה תורה שייתן עונות ישראל על השעיר השני וישלח השעיר במדבר עד שייקח חלקו מן ישראל אשר יש לו אצלם.

נסיים את הנקודה הזו בוארט נפלא³: בדרך דומה ביאר הרב יוסף דב סולובייצ'ק, ראש ישיבת יצחק אלחנן בניו יורק את תשובת הקב"ה החמורה: "שובו בנים שובבים חוץ מאחר". והתמיהה נזעקת: איך ננעלו שערי תשובה בפני אלישע בן אבויה, לאחר שחתר הקב"ה חתירה תחת כיסא הכבוד לקבל תשובתו של מנשה המלך, שלא היה שהרשיע כמותו, ובלבד שלא לנעול דלת בפני בעלי תשובה?

ההסבר כביר: "אחר" כל כך זיהה עצמו עם החטא שלא הבין תשובת הקב"ה. המענה היה: "שובו בנים שובבים!", אתה בוודאי מוזמן לשוב, שהרי אתה "בן". "חוץ מאחר", חוץ מאותו חלק בך שהוא "אחר", הוא עצם זר שחדר לתוכך ואינו יכול לשוב. אבל אתה אינך "אחר" אלא בן קדוש.

עד כאן הסבר ראשון, שמבטל את משמעות השילוח ל.. ומתמקד יותר בשילוח מ.. בגירוש העוונות מאתנו. אבל איך נבאר את גישת הראשונים הנ"ל, שתכלית השילוח היא ממש לעזאזל – לקיים דיאלוג עם מקור ההרס עצמו?

רבינו הצמח צדק מאריך בתפיסה נפלאה בביאור הדבר והנה נקודת הדברים לעניות הבנתי.

ג. להרחיק את הרע ולגרש אותו מחוץ לתחום - זה לא מספיק, אנו מבקשים ללכת מהלך יותר מהפכני: לגייס את הרע. להשתמש בכוחות שלו עצמם לטוב.

עומד יהודי ביום הכיפורים והוא מלא פחד מהמחר. היום הצליח לגרש את החטא להרי עזאזל, אבל מה יקרה מחר? כיצד יתגבר על פיתויי היצר? בא השעיר לעזאזל והולך עד משכן השטן בעצמו. הוא מוריד את המסכה ממנו ומזכיר שהיצר הרע הוא חלק מהמשחק. הוא מלאך עליון שיצר הקב"ה. הוא לא תאונה שהסיטה אותנו מהדרך ברמה שאי אפשר לחזור, אלא שחקן נגדי שהציב המאמן בעצמו.

בהערה⁴ הובא משל נפלא.

³ שמעתי מהרה"ת יוסף יצחק גייקובסון.

⁴ חסיד עשיר נכנס לרבי שלו והתלונן על בעיה: "אני פצצת כעס, כל אירוע מוציא אותי מהכלים. אשתי אומרת מילה ואני מתפרץ. הילדים מתעלמים מהבקשות שלי ואני מאבד שליטה. מישהו ממעיט בכבודי בבית הכנסת ואני טורק דלתות. מה לעשות?". הרבי אמר שהוא רוצה לחשוב, והאיש יצא.

הדבר אמור הן ביחס לעצם הפיתויים שלו: יש לזכור שהמאבק הוא לטובתנו והיצר עצמו הוא במהותו קדושה. מעבר לכך, מוכרחת להיות תוצאה טובה מהנפילה. אילו חלילה נכשלנו, עלינו לחפש את היתרון, שהרי גם הנפילה נוצרה מלמעלה ולכן מוכרח שמסתתר בה כוח עצום.

השוחד לשטן הוא אמצעי שיחה עם השטן בתוכנו: לזכור שהוא ניתן לשיחוד ולתיעול ההפרעות שלו לטוב. שילוח השעיר לעזאזל מזכיר שנפילה רוחנית היא לא רק אירוע שלילי שצריך להיפסק מיד, אלא הזדמנות שחייבים לנצל אותה. אסור לפספס את המשבר של הנפילה הרוחנית, אלא להשתמש בו עצמו לתוספת עלייה והתעלות שלא היינו עושים בלעדיה.

4. אור התורה לצמח צדק ויקרא א עז: השעיר השני הופך הקטגור לסנגור, וזה על דרך 'טוב זה יצר טוב, והנה טוב מאוד זה יצר הרע', שבו ועל ידו יבואו לבחינת תשובה בחילא יתיר (בכוחות יתירים).

עד"ז מבאר רבינו הזקן (תניא שם) את דברי ריש לקיש הידועים: "גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכויות". הוי אומר שהתשובה הופכת את העבר ומשנה את מציאותו. והפלא ידוע: כיצד אפשר להיכנס למכונת זמן ולהפוך את מה שקרה? הרי האדם בחר בעבירה וכיצד הופך אותה בדיעבד למצווה? כמה פעמים מוכן אדם לתת כל מה שיש לו כדי לחזור דקה אחורה ולביים אותה מחדש. אדם ששיחק בטלפון בשעת הנהיגה ל"ע וגרם נזק משמעותי, מוכן לתת את כל הון ביתו כדי לכתוב מחדש את שישים השניות האחרונות, אבל זה בלתי אפשרי. "העבר אין". ההיסטוריה היא מציאות אובייקטיבית שיצאה מידינו, ואיך יכולה התשובה לשנות את מה שהיה?

נחשוב על יהודי שחוזר הביתה בשעת לילה כשהוא מת מרעב. כל היום התרוצץ ולא הכניס פירור לפה והחלום שלו למצוא על השולחן מנת עוף עם אורז ופרי העונה. אבל אשתו קרסה בשבע בערב בלי להיכנס למטבח. גרוע מכך: זה יום רביעי, שנגמר הקניות משבוע שעבר ולא נעשו הקניות לשבת הבאה ולא נותרה במקרר עגבנייה לסלט.

הוא מאבד שליטה, רץ מסוחרר לסטקיה, לא שואל ולא בודק, תוחב שווארמה בלאפה ובלוע. בבוקר הוא מתעורר ולא מאמין לליל האתמול. הוא מנסה לשכנע את עצמו שזה היה דמיון, אבל ההרגשה בבטן מזכירה לו שהוא אכל שווארמה באחת בלילה... הוא עוצר הכל, מודיע שהוא מאחר לעבודה ונשאר בבית הכנסת לשוב מעומק הלב. מתפלל, לומד תורה ומתענה.

חולפות השנים והוא עולה לבית דין של מעלה. המלאכים פותחים את הספרים ומניחים הכל על המאזניים. הדיון הופך להיות מתוח, מחצה זכויות ומחצה עוונות, אבל אז מגיע המלאך עם הלאפה והשווארמה ומניח על המאזניים, הטחינה עוד נוטפת ממנה, וביחד אתה מניח את התשובה והסליחה והכף נוטה לצד הזכות. שכן גדולה תשובה מאהבה שהופכת זדונות לזכויות. אבל איך זה קרה?

ההסבר הוא, שההווה מעניק משמעות חדשה לעבר. הוא מעיד כי העבר הבעייתי היה כח מניע לעשייה. מדובר באדם כזה ששב בתשובה עצומה ועמוקה יותר בזכות החטא ואף קיבל על עצמו תוספת כלשהי בגללו, וכך השטן עצמו הפך בלי ידיעתו למלאך השלום שעונה בעל כרחו אמן.

זוה עומק מערכת היחסים עם השעיר המשתלח: איננו רק משלחים את העוונות מאתנו, אלא מעוררים את היצר לפעול לטובתנו. זאת הייתה העבודה אז וזאת נותרה המשימה בכל יום מחדש.

הרבי קרא לגבאי והורה לו לשנות את הסדרים. "בשבת בבוקר בקריאת התורה, אל תיתן לגביר עלייה מכובדת, כרגיל, אלא תקרא לו לגלול את ספר התורה בסוף הקריאה". הגבאי נדהם: גלילת התורה זה כיבוד שנותנים לילד! האירוע עלול להיגמר באסון. הגביר הוא הספונסר העיקרי של החצר והאימפולסיביות שלו תוציא אותו מאיזון. הגבאי הגיע למסקנה שמותר לו להזהיר את הגביר מהעומד לקרות. הרבי לא אסר להכין אותו לאירוע. "תדע לך, גילה לגביר, שהרבי מכן לך הצגה בשבת".

החלו קריאת התורה באולם הגדול והציבור מחכה לשמוע את ה"מי שבירך". כמה יתרום הפעם? בשלישי לא קוראים לו, גם לא בשישי ואפילו לא במפטיר. ואם זה לא מספיק, הגבאי מזמין אותו לגלול את ספר התורה. הציבור עצר את נשימתו, אבל הגביר עלה ברוגע, ביצע את המוטל עליו וירד.

למחרת קרא לו הרבי: "על איזה התקפי זעם דיברת? הפגנת אתמול רוגע עילאי!". – "ברור, אמר הגביר, הגבאי הכין אותי מראש שמדובר בהצגה". "זה בדיוק העניין, אמר הרבי, כל החיים הם משחק והצגה. הם שכבה מתחת שכבה שמסתירה הזדמנות תחתיה. בכל פעם שמתעורר בך כעס או תסכול, תזכור שזה אתגר כדי להרים אותך למדרגה גבוהה ומאחורי האכזבה – מסתתרת היצירה".

עד כמה שהדברים מפתיעים, הרמב"ן מוסיף נקודה נפלאה ונעמיק בה בראייה חסידית. לכל המהלך כאן יש תקדים היסטורי: האמת היא שאנו רגילים לשחד את ה"שעיר", שהרי "שעיר" הוא שמו של עשו, שנקרא "איש שעיר" וארצו היא הר שעיר, כמו שאמר יעקב "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה".

אחת הפליאות בהנהגתו של יעקב היא המאמץ **לשחד ולקנות את עשו**. בעוד שהיה יכול לצאת למאבק רוחני וגשמי עוצמתי בו, הוא עושה את ההיפך הגמור ונכנע ומתרפס בפני עשו. ראשית, בעצם פנייתו לעשו. אחרי 34 שנים בהן היה רחוק הוא שב ארצה ומקבל החלטה להעיר את הכלב משנתו. במקום לשמוח שעשיו נטש את הארץ לפני למעלה משלושים שנה, הוא שולח שלוחים לאדום לספר שהוא שב ומבקש להתפייס. המדרש תמה במילים: הכלב ישן ואתה מבקש להעירו!?

יעקב לא מסתפק במלאכי שלום, אלא משפיל עצמו במילים מדהימות שמבטאות את **כניעותו** כלפי אחיו **הגדול**. הוא מכנה את עשו **שמונה פעמים** בשם השליט "אדוני" ומגדיר עצמו "עבדך". "כה תאמרן לאדני לעשו, כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה".

המילים היפות לא עוזרות והמלאכים חוזרים עם מסר של מלחמה. וכאן מגיעה פליאה נוספת: במקום לגלות תוקף ולומר 'רוצה מלחמה – יקבל מלחמה', במקום לבטוח בהבטחה שהעניק לו הקב"ה - יעקב מכניע כבודו ובוחר בטקטיקה של **ריצוי וחנופה**. הוא שולח דורון אדיר לעשו ומעביר לו שוחד. וגם בהמשך, לאחר מפגש הלילה עם שרו של עשו, כשיעקב הוכתר כמנצח והוחלף שמו לישראל, עדיין כשהוא נפגש למחרת עם עשו, הוא כורע ברך לפניו לא פחות **משבע פעמים!** וקורא שוב "אדני".

ביארנו בעבר נקודה עצומה: יעקב אינו מוכן לוותר על היתרונות של אחיו. הוא יודע שבעומקו של עשו מסתתרים ניצוצות נעלים והוא רוצה להשתמש בהם עצמם, לגייס את עשו לטובתו.

הבאנו את דרשתו המופלאה של הגאון רבי לוי יצחק שניאורסון, אביו של הרבי מליובאוויטש: המילה "יצחק" היא בגימטרייה 208, שמונה פעמים שם הוי' ($26 \times 8 = 208$), ואילו המילה "יעקב" היא בגימטרייה 182, שבע פעמים שם הוי' ($26 \times 7 = 182$). אבל לאן נעלם שם הוי' השמיני של יצחק? והרי כל מה שיש לאבא מעביר לבניו?

המילה "עשו" היא בגימטרייה 376, שזה פעם אחת שם הוי' (26) ועוד שבע פעמים "טמא" ($50 \times 7 = 350$). בתוך תוכו של עשו יש עוצמות נפשיות שמכוסות בשבע שכבות של טומאה. לכן יעקב מתקרב לאחיו, כורע לפניו **שבע פעמים** כדי להסיר את **שבע שכבות הקושי** ובוקע את מסך השריון שעטה עשו. כך הוא מחלץ את כוחות הטוב מתוך הטומאה ומתעל אותם עצמם לקדושה.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של **שלוחי הרבי ברחבי תבל**

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו **יוכבד** שיחיו **מינסקי**
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב